

Jean-Luc Nancy'de Sosyo-Ontoloji ve Tekil-Çoğul Varlık Kavramı [*]

Jean-Luc Nancy's Socio-Ontology and the Concept of Being Singular-Plural

ATILLA AKALIN

Istanbul Gelişim University

Received: 01.06.2021 | Accepted: 12.09.2021

Abstract: Jean-Luc Nancy takes the concept of "essence" in order to indicate its drawbacks on the singularity of being. The concept of essence is not a universal and necessary origin, but contingent and historical meanings for Nancy. This historicity in meaning leads Nancy to question the concept of the individual and the rules of the social/public sphere allocated through individuality. Nancy's argument on the ontological environment of finite beings aims to highlight those beings are mixed singular, not belonging to a universal unit. This allows us to discover that being is singular and also singular-plural to the extent that it is with the other. Thus, essential historical concepts invalidate individual or social organizations at this point. Nancy calls this "finitude" which is the only transcendental concept that makes possible the "being-with" (Mitsein). It is possible to think that finitude is the only property to make a community of singularities rather than ready-made concepts of social sciences. I argue that this position is methodological for an alternative socio-ontology.

Keywords: Jean-Luc Nancy, social ontology, being singular-plural, finitude, death.

Giriş

Jean-Luc Nancy, “öz” kavramını, varlığın tekilliği üzerindeki sakıncalarıyla hesaplaşmak maksadıyla ele alır. Burada tekil olaylar herhangi bir kökene ya da bütüncül maksada tabi olmadan süreksiz ve olumsal biçimiyle ele alınır. Bu tutum aynı zamanda tarihsel olayları mümkün kılan herhangi bir transandantal kavram ya da evrensel kural bulunmadığını da öngörmemizi sağlar. Nancy’nin bu tavrı, tarihi yönlendirdiği öngörülen otonom failerin tarihsel ontolojisine karşı yöneltilen bir şüpheyi doğurur. Jean-Luc Nancy’ye göre, bireylere ve tarihsel zorunluluklara bağlı olarak üretilmiş olan her türlü ideoloji ve örgütlenme biçimi aslında içkin örgütlenme biçimleridir. Çünkü tarihi dönüştürmede otonom bir rolü bulunmayan bireyin kendisi de bizatihi bir tarihi üretim olduğundan dolayı, tüm bu ile-olma tarzları bireyin içkinliği doğrultusunda üretilen temsil biçimleri olarak karşımıza çıkar. Nancy’nin tüm bu topluluk biçimlerini içkin birer özü temsil ettikleri ölçüde tarihsel tekilliğin akışkanlığını adeta dondurmaya yönelik hamleler olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

1. Anlam, Tekil-Çoğul Varlık ve *Klinamen*

Nancy salt varlığı, Batı metafiziğinin ele aldığı haliyle bir özün belirlenimi altında anlamlandırılmaya çalışmaz. Nancy, *Being Singular Plural* adlı yapıtına, insanlığın kendisinin faili olarak ürettiği tarihsel bir öz yani soyut olarak üretilmiş ve ölümsüz olan bir “Anlam” (*meaning*) olduğunu iddia eden bir pasajla başlar (Nancy, 2000). Öyle ki, buradaki anlamdan kasıt, insanlığın salt varlığının dışında tarihsel özlerin de yaratıcısı ve öznesi olduğuna dair bir göndermedir. Ayrıca buradaki öz kavramı, üretiminde insanların tarihsel bir fail oldukları kimliklere de gönderme yapmaktadır. İnsan; salt bulunuşunun dışında tarih içerisinde oluşturulmuş çeşitli kimliklerin ve özlerin anlamlandırması yoluyla anlamlı kılınır. Nancy için anlam; “her türlü ifade, yorum ve temsil biçimine gönderme yapan bir unsurdur. Anlam, içine fırlatıldığımız ve en uygun “olanaklar” olarak belirlediğimiz her türlü düşünme veya eyleme biçimine gönderme yapar. Anlam aynı zamanda bu düşünme ve eyleme olanaklarını diğer anlamlardan ayırt etmemizi sağlar.” (Nancy, 1991: 154).

Nancy, anlam kavramını Foucault’nun “tarihsel *a priori*” kavramına paralel biçimde kullanır. Öyle ki, Foucault için bir tarihsellik içinde tezahür

eden ifade biçimleri veya temsil nesnelere, Nancy için bir anlam biçimidir (Faubion, 1998). *A Priori* bir konsept olarak anlam, yine düşünceyi ve eylemi önceden mümkün kılan bir düzeydedir. Nancy öncelikli olarak, özünün belirlenimi altındaki “varlık” kavramının metafiziği hakkında eleştirilerde bulunur. Varlığı bir özle ilişkilendiren ve onun tanımlanmasını mümkün kılan bir tek özün veya doğanın bulunmadığını aksine varlığın kendini ötekenden ayıran bütün diğer özlerle olan kaçınılmaz birlikteliğini vurgular. Bu da varlığı, “bu şekilde” (*as such*) olarak tanımlayan kesin yargılara yöneltilen bir şüphe olarak değerlendirilebilir. Çünkü Nancy’ye göre varlık, hem bu “bu’luğun” varlığa yönelttiği tümel düzeyde hem de kendi özünü sadece kendisiyle sınırlayan bir tikel bir düzeyden, bir “ile-olma” haline götürür (*being with*). (Demirtaş, 2016). Nancy’ye göre; “Varlığın kendisi tek kendinde-şey’dir (*things-in-itself*)”¹. Ama bu kendinde-şey çıplak ve değerlendirilemeyecek şekilde ötekilerle birlikte-olan bir varlıktır (*being with of all*). Dolayısıyla, Nancy için, varlık öncelikle özünün mümkün kıldığı bir değerle mutlaklık kazanmaz. Varlığın kendisi saf haliyle, yani üzerine eklenmiş olan öz niteliğindeki kimliklerden bağımsız şekilde de bir değere sahiptir. Ayrıca varlık, kendisini diğer varlıklardan izole eden bir anlama da sahip olmadığı için sadece kendi bulunuşu açısından değerli bir tikel olarak da yorumlanmaz. Varlık, sadece bir diğer varlıkla birlikte olduğu an meydana gelen bir moment içerisinde zamansal olarak ele alınan bir oluş biçimidir.

Nancy, varlığı onun doğasıyla ya da kendisini mümkün kılan bir tümel kavram vasıtasıyla tanımlanmaya hazır olan bir entite olarak düşünmez. Aynı zamanda varlık, kendisini izole eden ve öteki varlıklara kapatan bir tikel özle de ilişkilendirilmez. Bizatihi varlığın ötekiyle ilişki halinde oluşu, Nancy’ye göre varlığın tekil bir karakterde olduğunu ortaya çıkarır. Burada bireylerin tikel varlıklarından bağımsız bir tümel kimlikleri mevcuttur ki

¹ Burada Nancy “kendinde-şey” göndermesiyle; Kant’ın fenomenal gerçekliğin dışında olduğunu varsaydığı ve bu yüzden hakkında bilgi edinilemeyeceğini düşündüğü “töz” (*substance*) kavramını kasteder. Nancy için varlığın, salt varlığının altında mutlak bir töz barındırmadığı düşüncesi, onun salt varlık düzeyindeki halinin kendinde-şey olarak, başka bir öze ihtiyaç duymadığını belirtir. “Töz kendi içerisinde asla değişime uğramayan asli unsur olarak kabul edilir. Bunun yanında değişime uğrayan yalnızca o tözün ilineklidir.” Kant’ın bu yorumunda altını çizdiği töz, Nancy için varlık karşısında imtiyazlı bir sonsuz ve değişmez bir anlam değildir. Aksine, varlığın bu noktada bizatihi bir ilinek olarak ele alındığı söylenebilir. Bkz. Kant, I. (1999). *Critique of Pure Reason* (s. 301; B-228). (P. Guyer & A. Wood, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.

burada bireylerin oluşturduğu üst-bireysellik unsurları devreye girer (örn, toplum, grup). Modern sosyal bilim teorileri insan varoluşunu bu tümel ve tikel kimlikler üzerinden inceler ve böylece varlığın tekilliği bu iki kutup arasında kalacak şekilde sınırlandırılmış olur. Nancy'nin felsefi çabası, varlığın tekilliğine ve aynı zamanda diğer varlıklarla “ile-olma” haline dikkat çekilmek suretiyle çoğulluğunu ortaya çıkarmaktır (Nancy, 1991).

Nancy, “tekillerin arasında bir bitişiklik olduğunu fakat bunun bir tarihsel süreklilik (*continuity*) olmadığına” dikkat çeker (Nancy, 1991:5). Bu da tekil varlığın kendini tekrar eden bir tarihsel öze olan bağımlılığından ayrı bir düzlemde düşünülmesine imkan verir. Tıpkı soybilimsel incelemede tarihi gerçekliklerin sadece birer tekil olaya indirgenmesi gibi varlığa kendini sürekli olarak tekrar eden bir evrensel öz de tahsis edilemez. Aksine onun tekil ve süresiz karakteri açığa çıkarılır.

Örneğin, salt insan varoluşunu birey olarak ele almak, ona tarihsel bakımdan sürekli bir öz atfetmek anlamına gelecektir. Bu tarihsel süreklilik, varlığın bu özden bağımsız düşünülmesine yani “insan” kavramını “birey” kavramından bağımsız olarak düşünülmesine neden olur. Bu süreklilik iptal edildiğinde ise artık “birey” kavramının bir tarihsel tekillik olduğu açığa çıkar. Ayrıca bizatihi “insan” kavramının da varlık üzerinde değişmez bir öz oluşturmadığı tartışmaya açılmış olur. Örneğin, sosyal bilimlerin insanlığı hümanist değerler çerçevesinde bitişikliğe tabi kılmak amacıyla “çok kültürlülük (*multiculturalism*), melezleşme (*hybridization*) veya transandantal çeşitlilik (*transcendental variegation*)” gibi kavramları kullanması, insanı bir tekil olarak ele alan yaklaşımlar değildir (Nancy, 1991: 148). Aksine bu durum, sosyal bilimlerin, tekilliğin üzerinde duran tümel ve tikel kavramları yinelemesi anlamına gelecektir. A. Demir'e göre, Nancy'nin ima ettiği “tekiller arasındaki ilişki homojen beraberlik veya birliktelik değil ile (with)'nin sağladığı bir oranın tekil çoğulculuğunda birlikte yaşayan tekiler olarak diğer tekillerle çoğulcu dünyanın kendisidir” (Demir, 2019: 3). Kısaca çok kültürlülük, melezlik ya da diğer sosyal ve politik birey-üstü pozisyonların özlerine ihtiyaç duymaksızın Nancy'nin tekillik yaklaşımı, varlığı zaten diğerleri ile birlikte bir ontolojik alan çerçevesinde ele almaktadır.

Nancy'ye göre tekillerin arasındaki bağı temellendirmek için kültüre ya da küresel dünyanın insanlar arasından kaldırdığı sınırlara dikkat çekmek tekilliğin karakterini anlamlandırma çabasını yinelemekten öteye gitmez.

Dolayısıyla Nancy için varlığın tekilliği zaten yalnızca ile-olma ile ifade edilebildiği ölçüde onun çoğulluğuna gönderme yapabilir.

Fakat Nancy'nin birer tarihsel öz olarak insanların birlikte ürettikleri bir felsefi anlam olarak tezahür eden sosyal kimliklerin geçersizliğine işaret ettiği bu metodolojik yaklaşımı, yine de onun felsefi yaklaşımının insan temelli yapısına zarar vermez. Çünkü Nancy, aslında insan odaklı bir politik ontoloji üzerinden tekilik pozisyonunu temellendirmektedir. S. T. Aksu'ya göre, "insanı bir başlangıç olarak ele almak tarihsel olarak da bir çok felsefi ve bilimsel teoride de görüleceği gibi insanın doğada ayrıcalıklı bir varlık olarak ele alınmasına ve dolayısıyla da ahlâk alanının da insanlar arası ilişkilerle sınırlandırılmasıyla nihayetlenir." (Aksu, 2017). Nancy, bu bakımdan kendi ontoloji pozisyonu bakımından insanı temel almış fakat tarihsel özerleri salt ahlaki yapılar olarak ele almak yerine, onların olumsal karakterine dikkat çekmiştir.

Nancy için, sosyal bilim teorilerinin varlığı epistemolojik bir düzeyde anlamlandırmaya çalışmasının, varlığın aidiyet gösterdiği özle ilişkisini zorunlu hale getirdiği söylenebilir. Oysa tekiler için "köken, bir sürekli doğrulama halidir. Yani doğrulama halinin bir sürekli tekrarıdır. Bir şeyin "öyle olduğunu" (*as such*) söyleyen ifade bir olgu değeri taşımaz ve değerlendirilmeden başka bir anlam taşımaz. Bu yalnızca, varlığın sürekli doğrulanma halini sığınağı altına alan bir tekiliktir. Anlamın sadece bir dokunuşudur." (Nancy, 1991:6). Yani burada bir şeyi o şey kılan anlamın, öz ile bir tutulması Nancy için varlığın tekil durumlarından yalnızca bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öz, tarihsel bakımdan soyut bir evrensel olarak üzerinde uzlaşmış zorunlu olmayan bir tekillikten ibarettir. Varlık, zaten yapısı gereği tüm diğer anlamları içerir haldedir ve özü olarak addedilen anlamını sabit olarak bulduramaz. Yalnızca tekil olarak içerdiği anlamlardan sadece bir tanesi olarak mevcut olabilir. Nancy, bu tekillikçe örnek olarak "İnsanlar tuhaftır." (*People are strange*) önermesini gösterir. Bu önerme Nancy için "insanlığın en sabit ve iptidai ontolojik ispatlarından (*ontological attestations*) biridir." (Nancy, 1991:6). Tekillikteki farklılık ise zaten aynı tümel ya da tikel kavram altında bulunmasına rağmen, tekil varlıkların arasında olmaya devam eden bir farklılıktır. Bu fark, birbirinden kültürel ya da sosyal olarak ayrı tutulmuş varlıkların birbirlerine geçişinin kaçınılmazlığını ortaya

koyduğu takdirde ise “tekil-çoğul varlık” (*singular-plural being*) karşımıza çıkar.

Tekil-çoğul varlığın sosyal bilimler tarafından artiküle edilmesi, bu varlıklara tarihsel özler yüklemek suretiyle icra edilir. Aynı zamanda multi-kültür ya da melezlik gibi tanımlamalarla da önceden evrensel olarak kendinden menkul biçimde tanımlanmış olan varlıkların heterojenliğine de yönetsel bir sınırlandırma getirilmiş olur. Çünkü varlığı bilgi düzeyinde sabit kimlikler üzerinden düşünce nesnesi haline getirmek, varlığın kimliğine ya da özüne uygun olan veya uygun olmayan durumların üzerinde düşünülmesine yol açar. Bu yüzden Nancy'nin tekilliği, bu tip epistemolojik varsayımları kabul etmeyen ontolojik bir düzeyde incelenir. Nancy'nin bahsettiği ontolojik ispat olmaksızın varlığın “bu’luğunu” (*baecceity*) tahsis eden her çaba, tekilliği ortaya koyamadığı için yetersiz kalacaktır.

Nancy, burada Heidegger’e atıfta bulunarak “gündelik olma hali” (*everydayness/Alltäglichkeit*) kavramına gönderme yapar. Heidegger’e göre “gündelik olma hali, varlığa ilişkin hakiki bir soruşturmaya gerek duymaksızın oluşturulmuş genel kanaatlerin, insanı bu soruşturmayı yapmakta zorunlu hissettirmeyen her türlü modifikasyona” işaret eder (Denker & Schalow, 2010: 268). Heidegger’e göre, “varlığın soruşturulması eğer genel bir gündelik olma hali üzerinden icra edilirse bu durum varlığın bir “Herkes” (*the they/Das Man*) tarafından halihazırda açıklanmış halini kabul etmek zorunda kalındığına gönderme yapacaktır.” (Denker & Schalow, 2010: 109). “Herkes”, Heidegger’in gündelik anlaşılabilirliği mümkün kılan toplumsal normlara verdiği isimdir.” (Dreyfus, 1995). Burada “Herkes”² kavramı, bahsettiğimiz zaten birbiri ile birlikte olan varlığı, farklı özlerle bir araya getirmek sureti ile aslında bir tarihsel kimlikle bağdaştıran tüm önceden verili yaklaşımı ima etmektedir.

Nancy, Heidegger’in “*existentielle*”³ olarak adlandırdığı gündelik

² “Herkes” teriminin bağlamı ve çevirisi için bkz. Bkz. Heidegger, M. (2018). *Varlık ve Zaman* (s. 204). Çev. K. Ökten, İstanbul: Alfa Yayınları.

³ “*Existentielle*” terimi Heidegger için varlığın ontik düzeyini nitilemek için kullanılır. *Existentielle*, *Dasein*’in “Herkes”in (*The They*) kategorisinde bulunan varlık düzeyi anlamına gelir. Örneğin, *Dasein*; felsefeci ya da asker olmak için geleceğe yönelik bir seçimde bulunduğu bu *existentielle*’in alanında gerçekleşen bir seçim olarak anlaşılır. Heidegger’in burada “Herkes” ile kastettiği, gündelik hayatın içerisinde *Dasein*’in imtiyaz verdiği seçeneklerin, tarihsel bir çerçevede güdümlenmesidir.” Nancy ise tekil varlıkların bilinçli seçimlerle daha otantik bir anlayış kapasitesini erişme ihtimalini varsaymak yerine, tekilliğin *existentielle*’i

yaşamın birlikteliği altında “gündelik insan” akli tarafından oluşmuş ka-
naatlerin varlığa olan işgaline ancak bir teklikle (*oneness*) karşı kona-
bileceğine dair inancının yetersizliğine dikkat çeker.” (Nancy, 1991:9).
Çünkü Nancy için “bu birlik zaten içerisinde gündelik olma halini de
barındıran bir tekilliktir.” (Nancy, 1991:9). Dolayısıyla kimliği bakımından
basit, düşünülmemiş ya da geçersiz olarak yaftalanabilecek sosyal kanılar
bile Nancy'nin pozisyonu bakımından kapsamaktadır. Yani Nancy, Hei-
degger'in varlığı, dışarısının ve ötekinin boyunduruğundan kurtarılmış bir
bölgede olduğunu varsayan görüşü yerine zaten dışarıyla birlikte olan ve
aynı zamanda bu dışarısını barındırdığı ölçüde tekil olan bir varlık anlayışı
ortaya koyar.

Nancy yine de Heidegger'in “gündelik olma hali” (*everydayness*)
kavramını önemli bulur ancak Heidegger'in gündelik olmayı yalnızca bir
“farklı” olmama haliyle (çünkü gündelik olma halinde “Herkes” ile karşıla-
nan bir totaliteye işaret edilmektedir), bir anonim olma haliyle, bir istatis-
tikle bir tuttuğunu” öne sürer (Nancy, 1991:9). Burada Nancy, gündelik
olma halinin istatistiksel ve evrensel yapısına dikkat çekmektedir.
Nancy'nin tarihsel anlamlar olarak nitelediği sosyal bilimlerin kategorize
etme yaklaşımları bakımından verili özlerin yönetimsel karakteri burada da
devreye girmektedir. Yönetimsellik, tarihsel *a priori* kavrayışında
Nancy'nin ilham aldığı Foucault için de önemli bir kavramdır. F. Keskin'e
göre, yönetimsellik “gerçekliğin kendisine bakmak, onu kayıt altına almak,
ölçülebilir bir şey haline getirmek, yani istatistik tekniğini kullanmak sure-
tiyle, o gerçeklik içerisinde neyin hangi aralıklarla gerçekleşme ihtimalini
taşıdığını görmek, olabilecekleri önceden engelleyecek önlemleri almak
veya olması istenen şeylerin olabilmesi için teşvikte bulunmak” şeklinde
yorumlanmaktadır (Keskin, 2016). Bu yorum üzerinden Nancy'nin insanı
bir tekil olarak ele almak yerine tarihsel özleri ve anlamları üzerinden
tanımlamaya çalışmak sürekli olarak varlığı bir yönetimsellik çerçevesinde
görmek anlamına gelecektir. Varlığa ilişkin bu tip elde-mevcut ve objektif
olarak kabul görmüş cevaplar, şüphesiz Nancy için de totaliter ve tekillik
anlayışından uzak olmakla nitelendirilebilir.

de içinde barındıran daha imtiyazsız bir karakterde olduğunu vurgulamak için Heidegger'in
terimine başvurur. Bkz. Inwood, M. (1999). *A Heidegger Dictionary* (s. 62). Maiden, MA:
Blackwell Publishers.

Heidegger “herkes için geçerli olan, “elde-mevcut” (*presence-at-hand*)⁴ ve objektif bir bilgi kategorisinin gündelik olma halini ve dolayısıyla bilme nesnelere biçimlendirdiği” görüşünü ortaya atmıştır (Denker & Schalow, 2010: 229). Buna göre elde-mevcut olan objektif bilgi; örneğin, tekil varlığı, kültürlere, etnik alanlara ya da istatistiksel verilere göre objektif olarak tanımlayabilir ya da sınırlandırabilir. Nancy’nin Heidegger’in “gündelik olma halini” eleştirdiği nokta ise bu objektif elde-mevcut bilginin ilişkide olduğu varlığın “zaten son derece farklılaşmış bir tekillik üzerinde olduğudur.” (Nancy, 1991: 9). Örneğin, sosyolojinin “kültürlerarası etkileşim” olarak nitelendirdiği bir toplumsal fenomen, öncelikle evrensel olarak birbirinden ayrı iki ya da daha fazla kültüre ait bireylerin bulunduğu varsayımını temel almak zorundadır. Ancak bu çıkarım yapıldıktan sonra bireylerin kültürel birliği söz konusu olabilir. Oysa birey kavramına tekil-çoğul varlık anlayışı üzerinden yaklaşmak öncelikle kültürler ayrımının arasındaki tasnifi ortadan kaldıracaktır. Ayrıca bireylerin çok sesliliğini zaten onların kendilerine içkin izole varlıklar olarak değil, kendiliğinden çoğul karakterde olduklarını açığa çıkaracak şekilde betimleyecektir.

Nancy, varlığın tekil-çoğul karakterini, bir “bir çırpıda olma hali” olarak tasvir eder (Nancy, 1991: 37). Nancy’ye göre, “tekil varlığın üzerindeki bütün sürekli ve süreksiz izler onun tüm ontolojik muhitini oluşturur.” (Nancy, 1991: 37). Çünkü Nancy için süreklilik arz eden bir tarihsel olay bile, tekillik içerisinde süreksizlikle yan yanadır. Bu yüzden, bir olaya öz niteliğinde bir imtiyaz verilemez. Örneğin, “cemiyet ya da şehir olarak sabitlenmiş”, “topluluğun özü” mahiyetindeki sosyal kavramlar, bu topluluklara dahil bireylere bir “birliktelik” tözü atfeder (Nancy, 1991: 38). Bu töz, “özneler ve şahsiyetlere” aittir ve bu öznelerin toplum içerisinde gerçekleştirecekleri birliktelik bu organik bireysellik üzerinde şekillenir (Nancy, 1991: 38).

Nancy için varlığın kendisi bir ile-olma hali olduğu için, bir çeşit birlikteliği temsil etse bile, sosyete, toplum ya da şehir gibi kavramlar, sadece tekil-çoğul varlığın üzerinde bulunan süreksiz izlerden daha üstün bir

⁴ Örneğin, sosyolojinin ya da kültürün inceleme alanı, insan varoluşunu belli bir bilimsel kategori altında ele alarak, varlığa ilişkin bir soruya bütüncül bir cevap getirmiş olur. Tarihsel bakımdan artık *elde-mevcut* (*presence-at-hand/ Vorhandenheit*) bir bilgi olarak bireysel ya da üst-bireysel nitelikler, insanın aidiyet gösterdiği oluşumlar olarak onlara belirli bir kimlik atfederek anlaşılır kılar.

imtiyaz taşıyamazlar. Nancy için bireylerin ontolojisi bir “toplum ontolojisi” (*ontology of society*) gönderme yapmaz. Ontolojinin kendisi zaten biza-tihi sosyaldır ve bu sosyallık, bir toplumdandır, bireysellikten (*individuality*) ve varlığın bütün özlerinden daha çok öze ilişkindir. Varlık sadece birlikte ol-maktır (*being is being-with*). Varlık kendi kimliğini bu'luğuyla (*as such*), şu ya da bu şekilde tanımlamaz.” (Nancy, 1991: 38).

Bu yüzden Nancy tekil-çoğul varlıkların mekansal birlikteliğini ta-hayyül ederken, toplum (tümel) veya birey (tikel) gibi kavramlara değil “or-taklık” kavramına başvurur. Fakat bu ortaklık, birey ya da toplum gibi ken-dine içkin özlerle tanımlanabilen bir ortaklık değildir. Böylece Nancy, bi-reyin, toplumsal sınıfın ya da toplumun kendini-gerçekleştirmesini esas alan geleneksel “toplumculuk” görüşünden de sıyrılmaktadır. Çünkü to-plumsal sınıfların üretimi bir çeşit “bireysel potansiyeli” gerçekleştirme no-syonunu temel aldığı ölçüde bireyleri kendi özüne içkin bir eser (*work/oeuvre*)⁵ yaratan özneler olarak tahayyül eder. Nancy için toplumun veya sınıfın üretimi, bireyin kendi emeğini gerçekleştirme unsurunun üle-rine inşa edilmez. Çünkü ortaklığın, ortodoks anlamdaki üst-bireysellik un-surlarının dayattığı özlere uygun bir kendini gerçekleştirme zorunluluğu yoktur. Tekil-çoğul varlığın birlikteliği varlıkların içkin yapılarıyla (*im-menant*) üretilen maksatlı bir birliktelik değildir. Bu birliktelik zaten tekil-çoğul varlığın ontolojik muhitinde mevcut olan, kendi dışlarına çıkışıyla (*ex-cess*) anlam kazanan bir birlikteliktir (Nancy, 1991).

Nancy, sabit, evrensel ve kaçınılmaz gözüken tarihsel özleri, tekilliğin “ontolojik muhitindeki” izlere benzetir. Fakat bunlar sabit özler olarak te-killiğe bir anlam yükleyen imtiyazlı varlık alanları değildir. Bu benzetme, tekil-çoğul varlığı, ötekenden ayırt etmeye yarayan tözlerin ve kimliklerin, imtiyazsız biçimde iç içe girmesi durumuna gönderme yapar. Fakat varlığın bu çok sesli durumu, bir sosyal ya da kültürel “birleştirici” kavramla değil

⁵ Fransızca kökenli *oeuvre* (*eser*) sözcüğü, Nancy'nin “esersiz” olarak nitelendirdiği toplulu-ğun, herhangi bir içkin özü paylaşmadığına gönderme yapmak için kullanılır. Tarihsel özün üretimi bireylerin öznel deneyimlerine bağlı olduğu için, bu öznel deneyimlerden muaf halde bulunan tekillikler arasında oluşan ortaklık da esersiz olacaktır. Örneğin, Avrupalı bir vatandaş olmak demek Avrupa'nın tarihsel çerçevede gerçekleştirilmiş belirli özlerine sahip olmayı gerektirir. Avrupa burada tinsel bir eser olarak örneklendirilebilir. “Avrupalı birey” olmak bu özlerin belirlenimi altında kimlik haline gelen bir yapı olduğundan Nancy'nin de-yimiyle tekil-çoğul varlığın içine fırlatıldığı bir temsil şeması (Anlam) olarak nitelendirilebi-lir.

“*klinamen*” (*clinamen*) ile sağlanır. Nancy *The Inoperative Community* adlı yapıtında bu “birlikteliği” bir “ ortaklık deneyimi” olarak nitelendirir. Nancy, ortaklık deneyiminin, tekilerin “bir dışarısının deneyimi olarak” betimler (Nancy, 1991: 19).

Klinamen, kelimesinin kökeni Helenistik dönem filozofları olarak geçen Epikürcüler’e kadar dayanır. Epiküros’un atomizm düşüncesine göre evreni oluşturan atomlar bir ve bölünemez halde bulunur. Epikürcü filozof Lucretius, *klinamen*’i “bir çeşit atomik dağılım doktrini” olarak nitelendirir (Warren, 2009: 76). Lucretius’a göre, bir ve bölünmez haldeki atomların dağılımları maddeyi ve boşluktaki hareketleri meydana getiren esas tözdür.

Klinamen, tekil varlıklar arasında, zorunluluk içeren bir sabit bu’luk, anlam ya da öz tahsis etmez. *Klinamen*, tekilin diğer niteliklerinden daha imtiyazlı olmayıp, yine bu niteliklerden sadece bir tanesidir. Çünkü *klinamen*, atomik yapısı itibarı ile kendini ötekinden soyut bir öz olarak temsil eden bireyin, yalnızca kendi birliği içinde var olmaya devam edemediği noktada ortaya çıkar. Nancy’nin deyimiyle “ortaklık da tam bu noktada oluşur.” (Nancy, 1991: 4). Nancy’ye göre; “hiçbir teori, etik, politika veya özne metafiziği *klinamen*’i tahayyül etmeye yetmez, çünkü *klinamen* topluluk içerisindeki bireyin reddedilmesi anlamına gelir.” (Nancy, 1991: 4). Burada Nancy kendi sosyo-ontoloji anlayışının mevcut sosyal teoriler ve özne metafiziğinden ayrıldığını açıkça belirtir. Çünkü tüm bu toplumsal perspektifler, bireyi kendine içkin bir öz olarak tahayyül eder. Böylece bireyler-arası ilişki, organik ve bireylere sonradan eklenilen bir sistem halini almamaktadır.

Nancy’nin *klinamen*’i bizatihi bireyin ötekiyle olan ilişkisini evrensel bir kavramla bütünleştirmeye çalışmadan zaten bireyin ontolojik muhitinin bu ilişkiyle örülü olduğunu gösterir. Birey zaten, Lucretius’un atomik dağılımını andıran bir şekilde kendi bir ve zorunlu halinden sapan bir atomdur. Bireylerin yerine tekilerin oluşturduğu bir ortaklığı tahayyül ederken Nancy, tam da bu “dağılım” (*swerve*)⁶ halinin bireyler-arası bir paylaşımı

⁶ Lucretius’un ele aldığı atomik yön değiştirme prensibi maddi evrendeki fiziksel değişimlerin kaynağı olan tözel bir hareket olarak düşünülebilir. Bir maddeyi meydana getirdiği düşünülen atomlar, farklı bir mekansal konuma doğru yön değiştirdikleri surette, maddi dünyadaki değişimi sağlamış olurlar. Nancy’nin *klinamen*’i için ise, bireyi, bir birlik halinde tutan herhangi bir niteliğin kendisini ayırmış olduğu ötekine geçiş halinde olduğu bir yön

mümkün kıldığını söyler. Bu paylaşım, bireyin niteliklerini ötekine dağılım halinde tasvir ettiği biçimde bireyin kendinden-çıkışını temsil etmektedir. Nancy'nin topluluk tahayyülü için geçerli tek geçerli anlam olarak bu paylaşım hali, tekil-çoğul varlığın mevcut olma koşuludur. Buna göre, kendine içkin egemenliği ile evrensel, mutlak ve sonlu olmayan (*infinite*) kavramlar üzerinden varlığı anlamlandırma yetisine sahip olduğu düşünülen bireyin, olası tek transandantal melekесinin onun sonluluğu (*finitude*) olduğu görüşü ortaya çıkar. Nancy'nin sonluluk teması ile ima ettiği pozisyon, Batı düşüncesinin temele aldığı “sonsuz anlam üretme yaklaşımlarından (örn ; Tanrı, Tarih, İnsan, Özne, Duyu vb.)” sıyrılarak, sonlu ile-olma deneyimlerine açık olan yeni bir metodolojik bakış açısıdır (Nancy, 2003).

Nancy için varlığın sonluluğundan başka hiçbir sonsuz, evrensel veya metafizik kavram tekilliği tümel bir kavramın belirlenimine sokamaz. Nancy, varlığın ve tarihsel üst-bireysellik unsurlarının sonluluğuna dikkat çekerek, varlığın zaten öteki varlıklar tarafından önceden belirlenmiş bir sonsuz anlam içine yerleştirilmediğini, aksine kendi sonluğunun aşkınlığı (*transandance*) tarafından anlam kazanacağını altını çizer (Nancy, 1991). Çünkü aşkınlık, Kant'ın *a priori* kavramlarına gönderme yaptığı şekliyle bilinçte temsil edilen değil, bu temsili mümkün kılan bir ideal entitedir. Bu zamandan (dolayısıyla tarihten) bağımsız biçimde var olan ve dış dünyayı anlamlı kılmaya yarayan soyut anlam yerine Nancy, tüm sonlu varlıklar tarafından paylaşılan ve bilinçte temsil edilemeyen aşkınlığın ölüm olduğunu vurgular. Böylece bireysellik ve üst-bireysellik modellerinin tarih içerisinde yarattığı (*work*) özler yerine Nancy, bu yaratıyı ve dolayısıyla özü, geçersiz kılan tek olay olan ölümün devreye sokulması üzerinden bir “ortaklık” tahayyül eder. Bu ortaklık, tekiler üzerindeki evrensel aşkınlığı, tarihsel olarak deneyimlenemeyecek bir kavram üzerinden şekillendirdiği için “esersiz” (*inoperative/deseouvre*) bir topluluk olacaktır. Buna ek olarak, Nancy'nin kendinden-çıkma (*excess*) fiiliyle gönderme yaptığı durum hem bu ortaklığı mümkün kılan tek transandantal kavramın ölüm olduğunu açıklar. Çünkü ölümün temsili, sonlu varlıkların bilinçlerinde aşkındır ve tecrübi değildir. Böylece, ölümün içkin bir eser olarak meydana getirilmesi imkansızdır.

değiştirme ile birlikte düşünülebilir. Böylece özün kesin biçimde farklı kıldığı bireyler, Lucrétius'un tasvir ettiği maddi değişimi sağlayan atomların aksine keyfi bir tekillik meydana getirirler.

Aynı zamanda ölüm teması Nancy için, *klinamen*'in bireylerin kendinden-çıkışıyla meydana gelen tekil-çoğul varlık arasında analogik bir ilişki kurabilmemizi sağlar.

3. *Mitsein*, İle-Oлма ve Sonluluk

Nancy, “kendinden-çıkış” (*ecstasy*) kavramıyla ölüm temasına göndermede bulunarak, sonsuzluk ve içkin bir tarihsellik barındıran her türlü özü sonlu ve olumsal bir karakterde ele almayı amaçlamıştır. Kendinden-çıkış Nancy için, “mutlaklığının imkansızlığına ya da tam içkinliğin mutlak imkansızlığına yanıt verir.” (Nancy, 1991 : 6). Birey olmak, modern insanın tarih içerisinde, hükümlanlık modelini aşarak kendi egemenliğini, sonsuz anlamlar altında temsil etme egemenliğini kazanması değildir. Daha çok varlığın tekil karakteri üzerine oturtulmuş sonlu bir anlamdır. Çünkü ölüm, bireyin kendi bilincinde temsil edemediği tek öznel deneyim olduğu için (ve bütün canlı varlıklar tarafından paylaşıldığına şüphe olmadığı için) varlığın bireyleşmesi de sonlu bir karaktere tabi olarak düşünülür. Ölüm, bireyin kendi tarihsel özünü temsil etme imkanını boşa çıkaran nihai olaydır (Blanchot, 1997). Böylece, Nancy için bireyin özü, o bireyi diğer varlıklarla ile-olmaya açan bir vasıta değil, aksine tekil-çoğul varlığının ontolojik karakterine yüklediği sonsuz anlamlarla kendini temsil etmesine neden olan bir tümel kimliktir. Bu minvalde Nancy'nin projeksiyonundaki topluluk, bilincin evrensel düzeyinde bulunan sonsuz anlamlarla kendini gerçekleştiren içkin bireylerin birlikteliğini saf dışı bırakır. Çünkü esersiz topluluk, insanlığın tarihsel düzlemde var ettiği tüm sonsuz anlamlarını geçersiz kılan ölüm teması üzerinde şekillenir.

Dasein'in, zamansal sonluluğu ve ölüme-doğru (*being-toward-death*) oluşu Heidegger için, onun kendi yaşamı üzerinde belli bir “dikkate” sahip olmasını gerektirir (Heidegger, 2018 :355). Çünkü Heidegger; ölüm için, gündelik hayattaki ölüm kavrayışı ve şahsi ölüm arasında ontolojik bir idrak farkını öngörür. Bu da *Dasein*'in kendi ölümlülüğü üzerinden tüm diğer sonlu varlıklarla kuracağı bir ortaklığı açığa çıkarması suretiyle özel bir dikkat gerektirir. Dolayısıyla ölüm, *Dasein*'in diğer varlıklarla olan irtibatını geçersiz kıldığı ölçüde, aslında onlarla salt sonlulukları (ya da ölüme-doğru-varlıkları) bağlamında kurulan ve “dikkat gösterilen” yeni bir irtibatı

mümkün hale getirmektedir. Nancy'nin sonsuz özler üzerinden gerçekleşen toplumsal örgütlenme biçimlerine karşı çıkışı da tam olarak bu sonluluk üzerinden kurulan irtibatla mümkündür. Çünkü mevzubahis “otantik ölüme-doğru oluş eğer *Dasein*'in kendi varlığını bir orada-olan olarak (yani Heidegger için aşkın ve Varlığa açık olmaya muktedir) konumlandırmasını sağlıyorsa o zaman varlığın ölüme-doğru oluşu öteki'ni de aynı şekilde karşılayan bir niteliğe sahip olabilir.” (Nancy, 1991: 16).

Tabii ki Nancy varlığın otantik veya otantik olmayan yapılarıyla Heidegger kadar ilgili değildir. Nancy'nin ölüm temasına gösterdiği dikkat, onun “varlığın ötekinin sonluluğunu göz önünde bulundurarak öteki ile kurduğu bir ilişkiye dikkat çekmesidir.” (Nancy, 1991: 17). Dolayısıyla varlıkların sonlulukları üzerinden kurulan bir ilişki, varlığın sonsuz özleri ile kurulan ilişkiden farklıdır. Çünkü öz, varlığı kendi için belirlenimi altına aldığı ölçüde ona sonsuzluk bahşeden bir yapıya sahiptir. Örneğin, toplumsal bir kimliğin parçası olarak aidiyet gösterilen bir özün, yeni jenerasyonu yine bu öz tarafından tanımlayan bir varlık olarak ele alır. Oysa yalnızca sonlulukları bakımından birbirleriyle “iletişime geçen varlıklar aynı zamanda tekilliğin bir izini oluştururlar.” (Nancy, 1991: 17). Bu önceden deneyimlenmemiş halde bulunan kendinden-çıkışın Nancy için tekil bir ortaklığın tek asli unsuru olduğunu öngörmemizi sağlar. Bizatihi sonluluk dışında bir ortak kader ya da ortak amaç söz konusu olmadığından dolayı bu örgütlenme biçimi bir cemiyet ya da üst-bireysellik unsuru olamaz ancak ve ancak ortaklık olabilir. Çünkü bir asli unsur olarak ölüm, varlıklara mevcut sosyal örgütlenme biçimlerinin bahşettiği bir öz tahsis edemez, yalnızca bu özlerin dışında duran farklı bir birliktelik biçimini mümkün kılar.

Sonuç

Nancy'nin bir birliktelik fikri olarak yeniden tartışmaya açtığı sonluluk teması, tarihsel zorunluluklar sebebiyle ortaya çıkmış olan tüm bireysel ve üst-bireysel örgütlenme biçimlerine bir eleştiri olarak nitelendirilebilir. Nancy'nin ele aldığı bu yeni sosyal-ontoloji anlayışı kendini yönetimsel ve objektif bilimlerin bir alternatifi olarak sunmaya muktedir değildir. Çünkü sonluluğun herhangi bir öz ile ilişkilendirilmesi veya öznel deneyimlerle üretilen tarihsel bir “eser” olarak düşünülmesi mümkün değildir.

Sonluluk, bu anlayışın aksine Nancy'nin anlam kavramı ile gönderme yaptığı her türlü temsil veya yorum biçiminin karşısında duran zamansal bir tehdittir. Fakat sonluluk, Heidegger'in betimlediği üzere insanlığı ölüme-doğru oluşundan ötürü aynı zamanda bu fanilik üzerine düşünmeye iten bir olay olarak da ele alınmalıdır. Nancy de ölüm temasını yalnızca aşkın bir tehdit olarak görmez. Ölüm, aksine bireyleri içine alan ve onları kendi üyeleri olarak tanımlayan sosyal semiyotiğin anlam üretimini sonlandıran bir karakterdedir.

Sonuç olarak, Nancy toplum fikrini tarihin sonsuz anlamları reddeden, sonlu bir varlık fikri üzerine oturtur. Bu anlamlar, Nancy için evrensel ve zorunlu bir köken değil, olumsal ve tarihsel anlamlardır. Anlamdaki bu tarihsellik, Nancy'yi birey kavramını ve bireysellik üzerinden tahsis edilen sosyal/kamusal alanın kurallarını sorgulamaya iter. Öyle ki, Nancy'nin sonlu varlıkların ontolojik muhiti üzerine geliştirdiği argüman, varlıkların tikel bir birey ya da tümel bir birime ait olarak değil, birbirine karışmış tekiler olduğunu ön plana çıkarmayı amaçlar. Bu durum da varlığın tekil ve aynı zamanda dışarıyla/ötekiyle birlikte olduğu ölçüde tekil-çoğul olduğunu keşfetmemizi sağlar. Böylece öz niteliğindeki tarihsel kavramlar, bu noktada bireysel ya da toplumsal nitelikteki örgütlenmeleri geçersiz kılar. Bu açıdan bakıldığında Nancy'nin sosyal ontolojisi, birey ve birey-üstü sosyal bilimler kategorilerine eleştirel yaklaşan bir felsefi pozisyona dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sosyal ve politik zeminde alternatif veya özgürlükçü olarak bilinen birçok yeni ideolojinin veya sosyal teorinin temelde insanları farklı kategorilere belirli özler üzerinden ayırıp daha sonra yine bu özlerin mümkün kıldığı kimlikler üzerinden birleştiren yapılar olarak yorumlanabilmesi son derece kolaydır.

Kaynaklar

- Aksu, T. S. (2017). İnsan Araştırmasında Ontolojik Bir Yaklaşım ve Modern Ahlâkın Kökeni Olarak Ressentiment. *Kesit Akademi Dergisi*, 11, 365-378.
- Blanchot, M. (1997). İtiraf Edilemeyen Cemaat. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Demir, A. (2019). *Jean-Luc Nancy'nin Siyaset Felsefesinde Çoğulculuk ve Demokrasi*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Demirtaş, M. (2016). Deneyimin İçkin Süreci: Jean-Luc Nancy ve Dünya Düşüncesi. *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 26, 187-196.
- Denker, A. & Schalow, F. (2010). *Historical Dictionary of Heidegger's Philosophy*. Maryland: The Scarecrow Press.
- Dreyfus, H. L. (1995). Interpreting Heidegger on Das Man. *Inquiry*, 38 (4), 423-430.
- Faubion J. D. (1998). *Michel Foucault: Aesthetics, Method, and Epistemology*, vol. 2. New York: The New Press.
- Heidegger, M. (2001). *Being and Time*. (Trans. J. Macquarrie & E. Robinson). Cornwall: Blackwell Publishers.
- Heidegger, M. (2018). *Varlık ve Zaman*. (Çev. K. Ökten). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Inwood, M. (1999). *A Heidegger Dictionary*. Maiden, MA: Blackwell Publishers.
- Kant, I. (1999). *Critique of Pure Reason*. (Trans. P. Guyer & A. Wood). Cambridge: Cambridge University Press.
- Keskin, F. (2016). Hükümlanlikten Yönetimselliğe. *FelsefeLogos*, 63, 71-81.
- Nancy, J. L. (1991). *The Inoperative Community*. (Trans. P. Connor & L. Garbus). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Nancy, J. L. (2000). *Being Singular Plural*. (Trans. R. D. Richardson & A. E. O'byrne). California: Stanford University Press.
- Nancy, J. L. (2003). *A Finite Thinking*. (Ed. S. Sparks). California: Stanford University Press.
- Warren, J. (ed.) (2009). *The Cambridge Companion to Epicureanism*. New York: Cambridge University Press.

Öz: Jean-Luc Nancy, varlığın tekiliğindeki sakıncalarına işaret etmek için "öz" kavramını alıyor. Öz kavramı evrensel ve zorunlu bir köken değil, Nancy için olumsal ve tarihsel anlamlardır. Anlamdaki bu tarihsellik, Nancy'nin birey kavramını ve bireysellik aracılığıyla tahsis edilen sosyal / kamusal alanın kurallarını sorgulamasına yol açar. Nancy'nin sonlu varlıkların ontolojik çevresi hakkındaki argümanı, varlıkların evrensel bir birime ait değil, karışık bir tekil olduklarının altını çizmeyi amaçlamaktadır. Bu, varlığın tekil ve aynı zamanda diğeriyle olduğu ölçüde tekil-çoğul olduğunu keşfetmemizi sağlar. Dolayısıyla, temel tarihsel kavramlar bu noktada bireysel veya toplumsal örgütlenmeleri geçersiz kılar. Nancy, bu "sonluluk" olarak adlandırıyor, bu "birlikte-olmayı" mümkün kılan tek aşkın kavramdır (Mitsein). Sosyal bilimlerin hazır kavramlarından ziyade, tekillikler topluluğu yaratan tek özelliğin sonluluk olduğunu düşünmek mümkündür. Bu pozisyonun alternatif bir sosyal ontoloji için farklı bir metot olduğunu savunuyorum.

Anahtar Kelimeler: Jean-Luc Nancy, sosyal ontoloji, tekil-çoğul varlık, sonluluk, ölüm.

[*]

Not: Bu çalışma, yazarın İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde hazırladığı *Tekillik Tartışmasında Öz Sorunu* adlı yüksek lisans tezi temel alınarak oluşturulmuştur.

